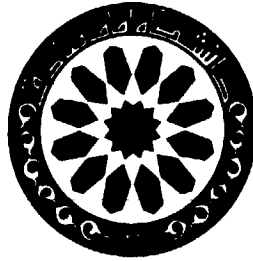

تقدیم
الرحمن! لہذا

کتابخانه مرکزی دانشگاه امام صادق (ع)

شماره ثبت ۱۳۶۲
شماره ۳

دانشگاه امام صادق (علیه السلام)

دانشکده معارف اسلامی و حقوق (حقوق خصوصی)

۱۳۸۰ / ۲ / ۲۰

کتابخانه مرکزی دانشگاه امام صادق (ع)
تعمیرات

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد حقوق

ضمان ناشی از تعدی و تفریط امناء در حقوق ایران،

فقه امامیه و حقوق مصر

012382

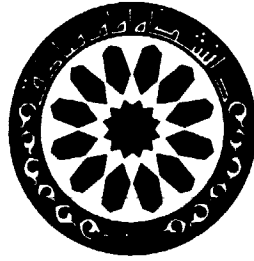
علی امیدی

استاد راهنما:

دکتر محمد جواد صفار

بهار ۱۳۷۹

۳۸۳۱۷

دانشگاه امام صادق (علیه السلام)

دانشکده معارف اسلامی و حقوق (حقوق خصوصی)

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد حقوق

ضمان ناشی از تعدی و تفریط امناء در حقوق ایران،

فقه امامیه و حقوق مصر

علی انیدی

استاد راهنما:

دکتر محمد جواد صفار

استاد مشاور:

حجة الاسلام والمسلمین مصباحی مقدم

بهار ۱۳۷۹

کلیه حقوق اعم از چاپ و تکثیر، نسخه برداری،
ترجمه، اقتباس و... از این پایان نامه کارشناسی ارشد
برای دانشگاه امام صادق علیه السلام محفوظ است. نقل
مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است.

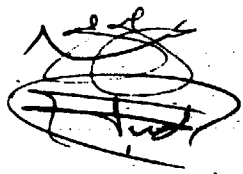
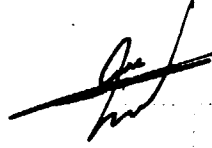
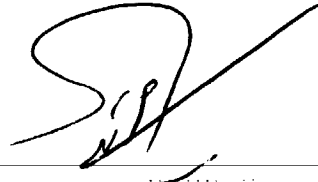
تأییدیه اعضای هیأت داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضای هیأت داوران نسخه نهایی پایان نامه آقای علی امیدی به شماره دانشجویی ۷۱۳۰۲۱۵۴۲

تحت عنوان ضمان ناشی از تعدی و تفریط امناء در حقوق ایران، فقه امامیه، حقوق مصر

را از نظر شکل و محتوی بررسی نموده و پذیرش آنرا برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیوسته پیشنهاد می کنند.

اعضای هیأت داوران نام و نام خانوادگی رتبه علمی محل امضاء

(۱) استاد راهنما:	دکتر محمدجواد صفار	
(۲) استاد مشاور:	حجتا لاسلام والمسلمین غلامرضا مصباحی مقدم	
(۳) نماینده شورای تحصیلات تکمیلی دانشکده:	علی عباس حیاتی	
(۴) اساتید ناظر:	دکتر غلامعلی سیفی زیناب	

(۱)

(۲)

تقدیم به:

مادر عزیزم که مهربانی و عشق به من آموخت و جوانی اش
را به پایم ریخت و به پدر مهربانم که دست نوازشگرش
همیشه بر سرم بود و به خواهرانم و برادرانم که شوق
آموختنم دادند.

و تقدیم به همسر مهربانم که شوق حرکتیم را از او دارم و
همیشه خوبیهایش را به یاد خواهم داشت.

و تقدیم به تمام اساتید ارجمندم که زحمات فراوان برایم
کشیدند.

چکیده

در عقود امانی که برای یک از طرفین عقد وصف امانت وجود دارد، شخص طرف عقد که مال دیگری را به موجب قرارداد در اختیار دارد و مصصرف آن است، چون به اذن مالک و اراده او در مال تصرف می‌کند و اذن امانت هم رافع ضمان و مسئولیت است، در نتیجه جبران خسارات وارده بر مال که ناشی از تعدی و تفریط او نبوده باشد، از عهده او خارج است ولی جبران آن خساراتی که ناشی از تقصیر وی باشد بر عهده او خواهد بود. تصرف مورد نظر ممکن است به منظور حفظ و نگهداری مال باشد و یا به منظور دیگری مثلاً انتفاع و استفاده از آن. اما نکته‌ای که به نظر می‌رسد اینست که همیشه نمی‌توان به راحتی مسئولیت تلف یا نقص یا عیب مال را بر عهده متصرف گذاشت. زیرا مدعی که همان مالک است باید برای مطالبه خسارات وارده بر مال، تقصیر متصرف را اثبات کند. گاه قرارداد بگونه‌ای تنظیم شده است که نمی‌توان حتی با اثبات تقصیر، مسئولیت را متوجه مقصر دانست زیرا قرارداد حاوی شرطی است که بمنفع متصرف است و ضمان را از عهده او برداشته است و گاه مالک برای تسهیل مطالبه خسارت، شرطی را بمنفع خود در قرارداد می‌گنجاند که با صرف اثبات خسارت و بدون نیاز به اثبات تعدی و تفریط متصرف که گاه به سختی امکان پذیر است می‌تواند جبران خسارت وارده بر مالش را از متصرف بخواهد. حال این سؤال مطرح است که ماهیت ضمان ناشی از تعدی و تفریط چیست؟ و آیا ضمان مزبور بحکم قانون وضع شده یا ناشی از قرارداد است؟ تعدی و تفریط چه مفهومی دارد و چگونه قابل اثبات است و ارکان سازنده آن کدامند؟ شرط برائت از ضمان ناشی از تعدی و تفریط امین چه تأثیری در روابط بین مالک از یکسو و متصرفی که به موجب قرارداد با هم رابطه حقوقی دارند از سوی دیگر ایجاد می‌کند؟

این پایان‌نامه به ما نشان خواهد داد که ماهیت ضمان ناشی از تعدی و تفریط، قانونی است و این ضمان مبتنی بر اراده مقنن می‌باشد و بحکم قانون وضع شده است و ناشی از قرارداد نیست. برای تحقق تعدی که انجام کاریست که باید از آن پرهیز شود و نیز تفریط که ترک فعلی است که باید انجام شود، قصد و نیت مرتکب از یکسو و انجام عملیات و اقدامات مادی از سوی دیگر لازم است. و همچنین شرط عدم مسئولیت امین در حالی که عمدی در کار نباشد و خطای عمدی رخ ندهد صحیح و نافذ می‌باشد.

کلیدواژه‌ها : ضمان - تعدی - تفریط - تقصیر - امین - امانت

الخلاصة

فى العقود الامانية اللتى يوجد وصف الامانة لاحد طرفى العقد، لا يضمن المتصرف فى مال الغير لانه امين بمناسبة وجود الاذن من جهة المالك و هو تصرف فى ماله مع وجود اذنه و عليهذا، لا يضمن، لان الاذن يرفع الضمان و نتيجتاً الامين ليس مسئولاً امام الخسارات اللتى ترد على المال بدون التعدى او التفريط . و لكنه ضامن لكل ضرر وارد على المالك اذ تعدى او فرط . هذا التصرف يمكن ان يكون بقصد الحفظ او بقصد آخر نحو الانتفاع من المال. والمهم هنا أنه لا يمكن اثبات تقصير الامين على كل حال فى ايراد التلف او النقص او العيب. لان المدعى، اعنى المالك، لا بد من اثبات هذا التقصير لكن يقدر على المتصرف بجهة مطالبة تدارك خسارته.

بعض الاحيان، حتى مع اثبات التعدى او التفريط من الامين، لا يمكن مطالبة تدارك الخسران منه، لان العقد، يحتوى شرطاً، يجعل الامين بريئاً من الضمان يعنى هذا الشرط موجود البرائة من الضمان على الامين. و ايضاً، بعض الاحيان يجعل المالك شرطاً على ضمان الامين على كل حال حتى بدون تقصيره.

والان يطرح سؤال و هو ماهية الضمان الحاصل من التعدى او التفريط؟ و أن هذا الضمان هل حصل من العقد أو هو من ارادة المقتن؟ ماهو مفهوم التعدى او التفريط وكيف يمكن اثباته و ما هو اركانه؟ ما هو الاثر الحاصل من شرط عدم الضمان فى العلاقات بين المالك من جهة و بين المنصرف الامين من جهة اخرى؟

هذه الرسالة تبين لنا أن ماهية هذا الضمان، ماهية قانونية و هى تبدأ من ارادة المقتن و لامن العقد. التعدى عمل فعل يجب تركه و التفريط ترك فعل يجب عمله و القصد فى هذا من جهة و فعل عمليات مادية من جهة اخرى ركنان اصليان فى تحققهما. و اخيراً، أن شرط عدم الضمان أو عدم المسئولية نافذ بشرط كون التقصير دون العمد و القصد فيه و بشرط أن لا يكون التقصير، جسيماً حيث لا يُعقل مسامحته.

الضمان - التعدى - التفريط - التقصير - الامين - الامانة

فهرست مطالب

شماره صفحه	عنوان
۲	مقدمه:.....
بخش اول: مفاهیم و کلیات	
۵	فصل اول: مفهوم ضمان و اقسام آن.....
۵	مبحث اول: مفهوم ضمان.....
۵	گفتار اول: واژه «ضمان» در لغت.....
۶	گفتار دوم: مفهوم اصطلاحی «ضمان» (حقوقی و فقهی).....
۹	مبحث دوم: اقسام «ضمان» و مفهوم مسئولیت مدنی.....
۹	گفتار اول: اقسام ضمان.....
۱۰	گفتار دوم: تعریف مسئولیت مدنی.....
۱۲	فصل دوم: مفهوم تعدی و تفریط و ضابطه تشخیص آن.....
۱۲	مبحث اول: مفهوم تعدی و تفریط و بررسی آن در قوانین حقوقی ایران و مصر.....
۱۲	گفتار اول: مفهوم تعدی و تفریط.....
۱۵	گفتار دوم: تعدی و تفریط در قوانین حقوقی.....
۱۸	مبحث دوم: ضابطه تشخیص و شک در تحقق تعدی و تفریط و راه حل در موارد شک.....
۱۸	گفتار اول: ضابطه تشخیص تعدی و تفریط.....
۲۳	گفتار دوم: شک در تحقق تعدی و تفریط و راه حل در موارد شک.....
۲۵	فصل سوم: مفهوم تقصیر و اقسام آن.....
۲۵	مبحث اول: تعریف تقصیر و مفهوم حقوقی آن.....
۲۷	مبحث دوم: اقسام تقصیر.....
۲۹	فصل چهارم: اذن و امانت.....
۲۹	مبحث اول: مفهوم و ماهیت حقوقی اذن.....
۲۹	گفتار اول: مفهوم اذن.....
۳۲	گفتار دوم: ماهیت حقوقی اذن.....
۳۴	گفتار سوم: اذن و عقود اذنیه.....

۳۶	مبحث دوم: اقسام «اذن»
۴۶	مبحث سوم: مفهوم امانت و اقسام آن
۴۶	گفتار اول: امانت مالکی
۴۸	گفتار دوم: امانت قانونی
۴۹	گفتار سوم: مقایسه امانت مالکانه و قانونی
۵۱	گفتار چهارم: قاعده استیمان و ضمان تعدی و تفریط

بخش دوم: بررسی اثر تعدی و تفریط در تغییر وضع حقوقی امین

در حقوق ایران، فقه امامیه و حقوق مصر

۵۴	فصل اول: بررسی اثر تعدی و تفریط در تغییر وضع حقوقی امین در حقوق ایران
۵۵	مبحث اول: بررسی اثر تعدی و تفریط در تغییر وضع حقوقی مستودع
۵۵	گفتار اول: تعریف و ماهیت حقوقی ودیعه
۵۸	گفتار دوم: عدم ضمان مستودع
۵۹	گفتار سوم: اثر تعدی و تفریط در تغییر وضع حقوقی مستودع
۶۲	گفتار چهارم: شرط عدم ضمان مستودع در صورت تعدی و تفریط
۶۶	مبحث دوم: بررسی اثر تعدی و تفریط در تغییر وضع حقوقی مستعیر
۶۶	گفتار اول: شناسائی عمل حقوقی مجدد رابطه اعاده
۶۷	گفتار دوم: عدم ضمان مستعیر
۶۹	گفتار سوم: اثر تعدی و تفریط در تغییر وضع حقوقی مستعیر
۶۲	گفتار چهارم: شرط عدم ضمان مستعیر در صورت تعدی و تفریط
۷۴	مبحث سوم: بررسی اثر تعدی و تفریط در تغییر وضع حقوقی مستاجر
۷۴	گفتار اول: تعریف و ماهیت حقوقی اجاره
۷۶	گفتار دوم: عدم ضمان مستاجر
۷۶	گفتار سوم: اثر تعدی و تفریط در تغییر وضع حقوقی مستاجر
۷۹	گفتار چهارم: شرط عدم ضمان در صورت تعدی و تفریط مستاجر
۸۵	مبحث چهارم: بررسی اثر تعدی و تفریط در تغییر وضع حقوقی وکیل

۸۵	گفتار اول: تعریف و ماهیت عقد وکالت
۸۷	گفتار دوم: عدم ضمان وکیل
۸۹	گفتار سوم: اثر تعدی و تفریط در تغییر وضع حقوقی وکیل
۹۲	گفتار چهارم: شرط عدم ضمان وکیل در صورت تعدی و تفریط
۹۴	مبحث پنجم: بررسی اثر تعدی و تفریط در تغییر وضع حقوقی مرتهن
۹۴	گفتار اول: تعریف و ماهیت حقوقی عقد رهن
۹۶	گفتار دوم: عدم ضمان مرتهن
۹۷	گفتار سوم: ضمان مرتهن در صورت تعدی و تفریط
۹۹	گفتار چهارم: شرط عدم ضمان مرتهن در صورت تعدی و تفریط
۱۰۱	مبحث ششم: بررسی اثر تعدی و تفریط در تغییر وضع حقوقی مضارب
۱۰۱	گفتار اول: تعریف و ماهیت حقوقی مضاربه
۱۰۴	گفتار دوم: عدم ضمان مضارب
۱۰۶	گفتار سوم: اثر تعدی و تفریط در تغییر وضع حقوقی مضارب
۱۰۷	گفتار چهارم: شرط عدم ضمان مضارب در صورت تعدی و تفریط
۱۰۸	فصل دوم: بررسی اثر تعدی و تفریط امین در فقه امامیه
۱۰۸	مبحث اول: بررسی اثر تعدی و تفریط در تغییر وضع مستودع
۱۰۸	گفتار اول: شناسائی مفهوم و اوصاف عقد ودیعه
۱۱۴	گفتار دوم: عدم ضمان مستودع و ضمان در صورت تعدی و تفریط
۱۱۸	گفتار سوم: اثر انصراف از تعدی و تفریط و شرط بازگشت صفت امانت
۱۲۲	گفتار چهارم: شرط عدم ضمان در صورت تعدی و تفریط
۱۲۴	مبحث دوم: بررسی اثر تعدی و تفریط در تغییر وضع حقوقی مستعیر
۱۲۴	گفتار اول: شناسائی عقد عاریه و اوصاف اصلی آن
۱۲۷	گفتار دوم: عدم ضمان مستعیر
۱۲۷	گفتار سوم: ضمان مستعیر در صورت تعدی و تفریط
۱۳۰	گفتار چهارم: شرط عدم ضمان مستعیر در صورت تعدی و تفریط
۱۳۲	مبحث سوم: بررسی از تعدی و تفریط در تغییر وضع حقوقی مستأجر

۱۳۲	گفتار اول: تعریف و ماهیت حقوقی اجاره
۱۳۳	گفتار دوم: عدم ضمان مستأجر
۱۳۴	گفتار سوم: ضمان مستأجر در صورت تعدی و تفریط
۱۳۶	گفتار چهارم: شرط عدم ضمان مستأجر در صورت تعدی و تفریط
۱۳۸	مبحث چهارم: بررسی اثر تعدی و تفریط در تغییر وضع حقوقی وکیل
۱۳۸	گفتار اول: تعریف و ماهیت عقد وکالت
۱۴۰	گفتار دوم: عدم ضمان وکیل
۱۴۱	گفتار سوم: اثر تعدی و تفریط در تغییر وضع حقوقی وکیل
۱۴۲	گفتار چهارم: شرط عدم ضمان وکیل در صورت تعدی و تفریط
۱۴۳	مبحث پنجم: بررسی اثر تعدی و تفریط در تغییر وضع حقوقی مرتهن
۱۴۳	گفتار اول: تعریف و شناسائی ماهیت عقد رهن
۱۴۴	گفتار دوم: عدم ضمان مرتهن
۱۴۵	گفتار سوم: ضمان مرتهن در صورت تعدی و تفریط
۱۴۸	گفتار چهارم: شرط عدم ضمان مرتهن در صورت تعدی و تفریط
۱۴۸	مبحث ششم: بررسی اثر تعدی و تفریط در تفسیر وضع حقوقی مضارب
۱۴۸	گفتار اول: تعریف و شناسائی ماهیت عقد مضاربه
۱۵۰	گفتار دوم: عدم ضمان مضارب
۱۵۱	گفتار سوم: ضمان مضارب در صورت تعدی و تفریط
۱۵۳	گفتار چهارم: شرط عدم ضمان مضارب در صورت تعدی و تفریط
۱۵۵	فصل سوم: بررسی اثر تعدی و تفریط در تغییر وضع حقوقی امین در حقوق مصر
۱۵۶	مبحث اول: بررسی اثر تعدی و تفریط در تغییر وضع حقوقی مستودع
۱۵۶	گفتار اول: تعریف و ماهیت عقد ودیعه در حقوق مصر
۱۵۹	گفتار دوم: عدم ضمان مستودع
۱۶۱	گفتار سوم: ضمان در صورت تعدی و تفریط مستودع
۱۶۳	گفتار چهارم: شرط عدم ضمان مستودع در صورت تعدی و تفریط
۱۶۵	مبحث دوم: بررسی اثر تعدی و تفریط در تغییر وضع حقوقی مستعیر

۱۶۵	گفتار اول: تعریف و شناسائی عمل حقوقی موجد عاریه
۱۶۷	گفتار دوم: عدم ضمان مستعیر
۱۶۸	گفتار سوم: ضمان مستعیر در صورت تعدی و تفریط
۱۷۰	گفتار چهارم: شرط عدم ضمان مستعیر در صورت تعدی و تفریط
۱۷۳	مبحث سوم: بررسی از تعدی و تفریط در تغییر وضع حقوقی مستأجر
۱۷۳	گفتار اول: تعریف و شناسائی ماهیت حقوقی اجاره
۱۷۵	گفتار دوم: عدم ضمان مستأجر
۱۷۶	گفتار سوم: ضمان مستأجر در صورت تعدی و تفریط
۱۷۷	گفتار چهارم: شرط عدم ضمان مستأجر در صورت تعدی و تفریط
۱۷۹	مبحث چهارم: بررسی اثر تعدی و تفریط در تغییر وضع حقوقی وکیل
۱۷۹	گفتار اول: تعریف و ماهیت عقد وکالت
۱۸۱	گفتار دوم: عدم ضمان وکیل
۱۸۲	گفتار سوم: ضمان وکیل در صورت تعدی و تفریط
۱۸۳	گفتار چهارم: شرط عدم ضمان وکیل در صورت تعدی و تفریط
۱۸۵	مبحث پنجم: بررسی اثر تعدی و تفریط در تغییر وضع حقوقی مرتهن
۱۸۵	گفتار اول: تعریف و شناسائی عقد رهن و برخی اوصاف مهم آن
۱۸۸	گفتار دوم: عدم ضمان مرتهن
۱۹۰	گفتار سوم: ضمان مرتهن در صورت تعدی و تفریط
۱۹۳	گفتار چهارم: شرط عدم ضمان مرتهن در صورت تعدی و تفریط
۱۹۵	مبحث ششم: بررسی اثر تعدی و تفریط در تغییر وضع حقوقی مضارب
۱۹۵	گفتار اول: تعریف و شناسائی عقد مضاربه
۱۹۶	گفتار دوم: عدم ضمان مضارب
۱۹۸	گفتار سوم: اثر تعدی و تفریط در ضمان مضارب
۱۹۹	گفتار چهارم: شرط عدم ضمان مضارب در صورت تعدی و تفریط
۲۰۱	خلاصه و نتیجه گیری
۲۰۶	فهرست منابع و مآخذ

بخش اول: مفاهیم و کلیات

مقدمه:

در کلیه عقود امانی که یکی از طرفین عقد به موجب قرارداد در مال طرف دیگر تصرف می‌کند، متصرف نسبت به آن مال امین محسوب می‌گردد و دارای وصف امانت می‌گردد و دلیل اعطای این وصف، اذن مالک است که با رضایت و آگاهی به منظوری خاص که مورد توافق طرفین است، مال خویش را به تصرف طرف مقابل می‌دهد. با نگاهی گذرا به روابط حقوق بین افراد، آشکار می‌گردد که بسیاری از اموال و دارائی‌های افراد به همین شکل در تصرف افرادی دیگر است مثلاً منزلی که به عنوان عین مستأجره در اختیار مستأجر قرار می‌گیرد یا اتومبیلی که برای مسافرت یا مکانی معین و یا به مدت معین در اختیار متصرف داده می‌شود تا از آن منتفع گردد، یا مالی که برای فروش به وکیل سپرده می‌شود و یا برای وثیقه به مرتهن واگذار می‌گردد و یا به قصد تجارت و بهره به مضارب می‌دهند، از همین قرار است. همچنین است مالی که اصولاً به قصد حفظ و نگهداری به دیگری می‌دهند تا فقط امانت‌دار و حافظ آن باشد و هیچ‌گونه انتفاعی از آن نبرد.

بهر حال در هر کدام از اشکال مذکور که مالی با قصد و رضایت مالک آن در اختیار فرد دیگر قرار می‌گیرد، امانت محسوب می‌شود و در واقع مالک، متصرف در مال را بعنوان امین خود منصوب می‌کند و امین هم باید تا جایی که می‌تواند و در توان دارد در حفظ و نگهداری مال مزبور سعی و تلاش نماید و آنرا طوری اداره و حفظ کند که گوئی مال خویش را اداره می‌کند. و این تکلیف فقط مخصوص مستودع نیست بلکه تمامی امانا در عقود امانی باید اینگونه رفتار کنند. در نتیجه مستعیری که مال غیر را به عاریه می‌گیرد تا از عین آن منتفع گردد و یا مرتهنی که در مقابل